

zupełnie nie powołuje się na niego, mimo jego wyjątkowych relacji z Zakonem, i to przez tak wiele lat (s. 449). Przy niektórych pozycjach można odnotować zupełny brak opisu bibliograficznego (s. 461). Także braki konsekwencji w indeksie nazwisk, np. czasem kolejność według imion, a innym razem w bloku święci (s. 441, 446, 451). Indeks nazw, mimo takiego tytułu, jest jednocześnie – w znacznym stopniu – także indeksem osobowym i rzeczowym.

Początki Zakonu maltańskiego są szczególnie interesującym znakiem dziejów Kościoła. Przecież ta nowa droga życia konsekrowanego, zrodzona na fali wypraw krzyżowych, choć jej początki są już wcześniejsze, stała się jeszcze jedną propozycją realizacji rad ewangelicznych. Kościół dopiero w tym czasie ją odkrył, zaakceptował i nadał status kanoniczny. Trwa ona owocnie i dziś, choć już w wielu zmodyfikowanych formach. Zawsze to sięganie o jerozolimskiego „Domus Xenodochii”.

bp Andrzej F. Dziuba – Łowicz

***A Companion to Aelred of Rievaulx (1110-1167)*, ed. by Marsha L. DUTTON, Brill's Companions to the Christian Tradition 76, Leiden – Boston 2017, Brill, ss. XIII + 364.**

Prestiżowe holenderskie wydawnictwo Brill, w ramach serii podręczników i dzieł związanych z intelektualnym i religijnym życiem Europy w latach 500-1800, zatytułowanej „Brill's Companions to the Christian Tradition” („Brilowski Przewodnik po Tradycji Chrześcijańskiej”), pod redakcją Christophera M. Bellitto, wydało pracę poświęconą słynnemu opatowi angielskiemu – Aelredowi, z cysterskiego klasztoru w Rievaulx, zatytułowaną *A Companion to Aelred of Rievaulx (1110-1167)* [*Przewodnik po Aelredzie z Rievaulx (1110-1167)*]. Seria, w ramach której ukazała się recenzowana pozycja, jest pomyślana jako pomoc dla osób interesujących się intelektualno-religijną tradycją chrześcijańską tamtych stuleci, dlatego jest redagowana przez specjalistów biorących pod uwagę najnowsze badania z reprezentowanych przez nich dziedzin. Nie dziwi więc, że omawiana praca na temat Aelreda z Rievaulx, została przygotowana przez znanych specjalistów problematyki aelrediańskiej i skoordynowana przez znawczynię osoby i twórczości Aelreda, emerytowaną Profesor Angielskiej Literatury Mediawistycznej Uniwersytetu Ohio, a zarazem Redaktorkę Wykonawczą Publikacji Cysterskich – Marsha L. Dutton. Niniejsza publikacja jest 76. pozycją z całej serii.

Przewodnik po Aelredzie jest więc pracą zbiorową. Redaktorka – prof. Marsha L. Dutton, zaprosiła do współpracy w jej powstaniu znanych badaczy problematyki aelrediańskiej, którzy od wielu lat prowadzą badania w tej dziedzinie, takich, jak: Daniel M. La Corte, Domenico Pezzini, John R. Sommerfeldt, Elisabeth Freeman, Marie Anne Mayeski, Damien Boquet, Pierre-André Burton i Katherine TePas Yohe.

Książka rozpoczyna się zwięzłym podziękowaniem (s. VII), wykazem stosowanych skrótów (VIII-X) oraz krótką wzmianką na temat dorobku naukowego poszczególnych współautorów (XI-XIII). Materia książki została podzielona na dwie główne części poprzedzone *Wstępem* redaktorki oraz dwoma artykułami przybliżającymi postać Aelreda jako opata, nauczyciela i pisarza (Marsha L. Dutton, *Aelred of Rievaulx: Abbot, Teacher, and Author*), oraz jego opaczką posługę w dwóch klasztorach, którymi kierował za swego życia: Revesby (1143-1147) i Rievaulx (1147-1167) (Daniel M. La Corte, *Aelred on Abbatial Responsibilities*).

Zasadnicza część książki została podzielona według klucza: dzieła Aelreda (I) i jego nauczanie (II). Na pierwszą część złożyły się trzy rozdziały omawiające po kolei: kazania Aelreda (Domenico Pezzini), antropologię i kosmologię pozwalające zrozumieć duchowość opata z Rievaulx (John R. Sommerfeldt) oraz dorobek historyczny Aelreda stawiający go w gronie ówczesnych historyków (Elisabeth Freeman).

Na drugą część książki złożyło się sześć artykułów, które omawiają różne aspekty dorobku teologicznego Aelreda z Rievaulx. Marie Anne Mayeski przybliża mariologię naszego opata w oparciu o pierwszą kolekcję jego kazań zachowanych w zbiorze opactwa w Clairvaux („*At the Feet of His Dearest Mother*”: *Aelred's Teaching on Mary in the Sermons of the First Clairvaux Collection*). Damien Boquet poświęcił swój przyczynek złożonemu problemowi uczuciowości w dziełach duchowych Aelreda (*Affectivity in the Spiritual Writings of Aelred of Rievaulx*). Pierre-André Burton zajął się zagadnieniem źródeł wiedzy i autorytetu teologicznego opata z Rievaulx jako mistrza życia duchowego (*Aelred of Rievaulx: An Illiterate, or a True Master of Spiritual Teaching*). Domenico Pezzini przedstawiła naukę o miłości i przyjaźni duchowej (*Aelred's Doctrine of Charity and Friendship*) w oparciu o dwa najważniejsze utwory jego życia: *De speculo caritatis* (*Zwierciadło miłości*) i *De spiritali amicitia* (*O przyjaźni duchowej*). Marsha L. Dutton ukazała sakramentalny wymiar rozumienia wspólnoty w nauczaniu i praktyce życia angielskiego opata (*The Sacramentality of Community in Aelred*). Katherine TePas Yohe poruszyła aspekt wpływu działalności duszpasterskiej Aelreda na świecką duchowość poza klasztorem (*Working Out One's Salvation in the World: Aelred and Lay Spirituality*).

Jako osobny rozdział został dodany *Suplement* autorstwa Pierre-André Burtona: *Bibliotheca Aelrediana secunda*. Zawiera on zebraną przez autora kompletną bibliografię dotyczącą problematyki aelrediańskiej od 1997 roku; bibliografia ta jest określona jako *secunda*, ponieważ Burton kontynuuje nią swoją pierwszą, podobną prezentację bibliograficzną, wydaną w 1997 roku (*Bibliotheca aelrediana secunda: une bibliographie cumulative (1962-1996)*, Textes et Études du Moyen Âge 7, Louvain-La-Neuve 1997, Fédération Internationale des Instituts d'Études Médiévales, ss. XIII + 196), którą z kolei uzupełnił wcześniejszą bibliografię zebraną w pracy Anselma Hoste'a z 1962 roku (*Bibliotheca aelrediana. A Survey of the Manuscripts, Old Catalogues, Editions and Studies Concerning St. Aelred*

of Rievaulx, [With plates, including maps], *Instrumenta Patristica* 2, Steenbrugis Hagae Comitibus 1962, In *Abbatia Sancti Petri*; Martinus Nijhoff, ss. 206).

Książkę kończy bibliografia, z której korzystała Marsha L. Dutton, oraz trzy indeksy: indeks postaci średniowiecznych (1), indeks autorów współczesnych (2), oraz indeks rzeczy i nazw (3).

Trzeba przyznać, że pomysł przygotowania podręcznika-przewodnika dotyczącego Aelreda z Rievaulx jest strzałem w dziesiątkę ze strony redaktorów i wydawnictwa Brill, bo rzeczywiście potrzebny był podobny niezbędnik pokazujący dotychczasowy dorobek pracy badaczy zajmujących się tym angielskim opatem. Ostatnie trzy dekady badań nad Aelredem wykazały, że mamy do czynienia z nietuzinkowym mężem stanu XII-wiecznej Anglii, który wywierał wpływ na wiele dziedzin ówczesnego życia społeczno-politycznego. Jego solidne przygotowanie w środowisku dworskim i klasztorным, zajmowane stanowiska kościelne, naturalne i nabyte zdolności intelektualno-organizacyjne połączone z wrażliwością osobową wynikającą z głębokiej duchowości, uczyniły go postacią wartą zachodu badaczy, w rezultacie stawiając go – zresztą słusznie – obok wielkiego Bernarda z Clairvaux. W świetle owych badań widać jeszcze wyraźniej słuszność nazwania go niegdyś przez wielkiego znawcę problematyki monastycyzmu średniowiecznego Davida Knowles (*The Monastic Order in England. A History of Its Development From the Times of St. Dunstan to the Fourth Lateran Council, 943-1216*, Cambridge 1963, Cambridge University Press, 240) „Bernardem Północy”. Nic też dziwnego, że po wielkim Bernardzie z Clairvaux, który już wcześniej doczekał się podobnego *Podręcznika* (*A Companion to Bernard of Clairvaux*, ed. by Brian Patrick McGuire, Brill's Companions to the Christian Tradition 25, Leiden – Boston 2011, Brill, ss. XVIII + 405) teraz przyszedł kolej na Aelreda.

Widać, że redaktorka niniejszego opracowania, Marsha L. Dutton, zrobiła wszystko, by przedstawić najnowsze wyniki badań nad problematyką aelrediańską, dobierając najlepszych znawców tematyki: niemal wszyscy współautorzy są znani z wielu publikacji i udziału w międzynarodowych kongresach, a w omawianym niezbędniku zawarli owoce swoich długoletnich prac. Jednak na szczególną uwagę zasługują poruszane tu tematy, które są niezwykle trudne i dyskusyjne, jak np.: złożone zagadnienie uczuciowości w pismach Aelreda, opracowane z cierpliwością i drobiazgową dociekliwością przez Damiana Boquet'a, lub historyczny problem autorytetu Aelreda na progu rodzenia się tożsamości państwowej Anglii w XI i XII w., który został omówiony ze znanym przez Elisabeth Freeman. Nieocenione są też ostatnie badania Piere-André Burtona, dotyczące autorytetu teologiczno-duchowego opata z Rievaulx, już nie mówiąc o jego *Suplemencie* bibliograficznym. Marsha L. Dutton i Katherine TePas Yohe przypominają z kolei mniej znane aspekty duchowości prezentowanej przez Aelreda: jej sakramentalno-wspólnotowe zakorzenienie oraz pozaklasztorny wpływ w postaci pobożności proponowanej dla świeckich wiernych. Niezwykle wysoka wartość merytoryczna niniejszego opracowania sprawia, że ktokolwiek będzie chciał zajmować się

osobą Aelreda, będzie musiał je uwzględnić. W przeciwnym razie będzie słusznie posądzony o brak należytej kompetencji i wiedzy.

ks. Ryszard Groń – Chicago

Szymon DRZYŻDŹYK, *Chrystologia w perspektywie Mitu Trojańskiego, Horyzonty Dogmatu 3*, Kraków 2017, Wydawnictwo Scriptum, ss. 250.

Monografia księdza Szymona Drzyżdżyka jest kolejną pozycją wydawniczą, ukazującą się w serii „Horyzonty Dogmatu”. Książka stanowi próbę zaprezentowania obrazu Jezusa Chrystusa wyłaniającego się z kart *Centonów Homeryckich*. We wstępie autor stawia następujące pytanie: czy można wyrazić całość ewangelicznego przekazu językiem mitu trojańskiego? (s. 14). Tak postawiona kwestia generuje kolejne bardziej szczegółowe pytania, dotyczące obecności Chrystusa w *Centonach Homeryckich*, mianowicie: jaki obraz Syna Bożego wyłania się z centonów?, w jakim stopniu jest on tożsamy z ewangelicznym przekazem, to znaczy, czy homeryckie treści są wystarczające, aby wyrazić postać i misję zbawczą Jezusa, zawartą w Ewangeliach, a przedstawioną w centonach?, czy widać ingerencję centonisty w homerycki tekst i w jakim stopniu, aby treściami mitu trojańskiego zaprezentować ewangeliczną narrację zbawczą? Odpowiedzi na powyższe zagadnienia stanowią treść książki Drzyżdżyka.

We wstępie Autor przedstawia zagadnienia związane z wczesnochrześcijańskimi *Centonami Homeryckimi*, ich literacką funkcję i „ewangelizującą” rolę, jaką pełniły w pierwszych wiekach chrześcijaństwa. Następnie prezentuje stan badań nad tymi utworami w Polsce i w świecie oraz metody, jakie zostaną zastosowane w badaniach: analityczną, porównawczą, synchroniczną i teologiczną. Kolejnym zagadnieniem jest problematyka autorstwa oraz różnych wersji manuskryptów centonów. Autor za tekst źródłowy swojej analizy podaje drugi pod względem długości manuskrypt, zawierający 1948 wersów, w którym znajduje się najwięcej chrystologicznych motywów (*Homerocentones*, ed. Rocco Schembra, Brepols 2007).

Monografię rozpoczyna spis treści, po nim wykaz skrótów, wstęp i następujące po sobie trzy rozdziały. Każdy z nich zawiera podrozdziały, te z kolei podpunkty. Każdy rozdział wieńczy podsumowanie. Całość książki zamyka zakończenie, bibliografia, streszczenie w języku angielskim oraz indeks osób. W pierwszym rozdziale autor omawia szczegółowo strukturę i treść *Homerocentonów*. Rozdział ten, podzielony na cztery części, prezentuje ewangeliczne wątki związane z preegzystencją Syna Bożego, narodzeniem i życiem ukrytym Jezusa, publiczną działalnością, na którą składają się liczne uzdrowienia i cuda, oraz wydarzenia związane z męką, śmiercią, zmartwychwstaniem i wniebowstąpieniem Jezusa. W rozdziale drugim Autor poszukuje podobieństw, jakie zachodzą pomiędzy bohaterami poematów homeryckich a Jezusem. Postaci homeryckie